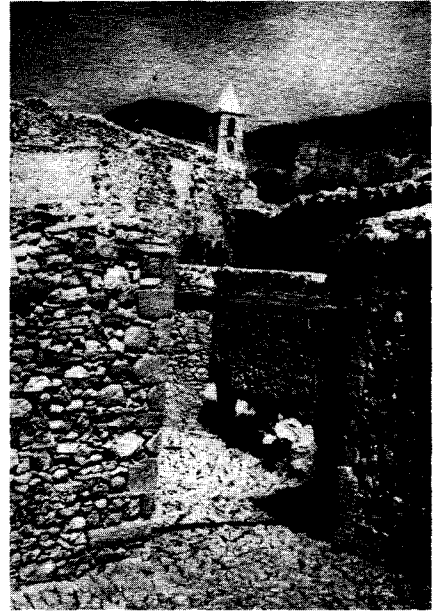

EVOCACIÓ DE SAU

La presència gairebé constant de la punta del campanar de Sant Romà de Sau emergint sobre les aturades i blavoses aigües del pantà sembla que ens vulgui recordar un fet prou important per a la comarca de les Guilleries: sota l'aigua un poble hi jeu negat. Quan el nivell baixa considerablement, l'esquelet del poble apareix com una realitat sovint oblidada: restes de cases i carrers empedrats sorgeixen entre la terra clivellada, mentre l'església conserva encara alguna cosa del seu protagonisme.

Sau —nom possiblement pre-romà segons Coromines— fou un antic terme d'Osona format per l'actual

municipi de Vilanova de Sau i la parròquia de Querós. Era una vila rural que durant la primera meitat del segle X donà nom a la vall de Sau, que en aquesta època estava sota el domini del castell Cornil, les restes del qual podrien ser les velles parets que hi ha al puig de la Força de Taverdet. A partir del segle X tot el terme pren el nom de Sau, i durant l'Edat Mitjana pertangué als Cabrera i al domini dels cavallers de Sau i de Savassona. El poble, del municipi de Vilanova de Sau, estava situat a 340 m. a la riba esquerra del Ter, en una vall agradosa, sota la roca del puig de la Força i dels cingles i la canal del Castell, que for-

Sau. Restes del poble.
(foto: Anna Borbonet- maig 1990)

Del mapa de Vic, a escala 1:50.000,
de l'Instituto Geográfico y Catastral,
editat a Madrid l'any 1952.

men part de la imponent cinglera que sustenta l'esbatanat i rialler poble de Taverdet, de situació totalment contraposada. L'església, sota l'advocació de Sant Romà —un sant bizanti del segle VI— fou consagrada l'any 1062 i de la seva estructura romànica en destacava el campanar amb finestres geminades, amb un darrer pis i acabament piramidal posteriors. L'església era d'una sola nau amb volta de canó i capelles laterals, segurament afegides. Hi havia hagut un retaule del segle XVI d'autor anònim. Fou restaurada després dels terratrèmols del segle XV, que es feren sentir per tota la comarca, i al segle XVIII es reconstruí la façana. Sau tenia rector —i també escola— i hi havia missa cada diumenge.

Moltes de les velles cases del poble que s'arreceraven vora l'antiga parròquia. te-

Cases del poble de Sau,
amb la seva església de Sant Romà.
(foto: Anna Borbonet- maig 1990)

nien llindes amb inscripcions dels segles XVII i XVIII. Sembla que en algunes d'aquestes cases es trobaren hipogeus o corredors subterranis d'època prehistòrica, els quals foren estudiats per l'arqueòleg Marià Ribas. Entre les cases del poble hi havia la del Fadrí de Sau, Jaume Melianta, nascut al poble al segle XVII i que formà part de la quadrilla del mític bandoler Joan de Serrallonga. Altres cases eren: el Ferrer, cal Moliner, can Cerdà, la Maneja, can Sallent, la Riba, la Riba Vella i el Molí. Entre les masies, han desaparegut: el Molí de la Rovira, Perallonga, el Grau, la Codina, el Cortils, la Casica, el Vilar, la Rovira... aquestes dues últimes, amb capella, dedicada respectivament a la Mare de Déu dels Dolors i a la Mare de Déu de la Mercè.

A mig segle passat, el polític Pascual Madoz, que registra per a Sau, entre poble i masies, 270 habitants, escriu textualment d'aquest poblet: «Tiene 57 casas, algunas de

labranza, de mala construcción aunque cómodas, y las restantes, que seran como las dos terceras partes del total de ellas, pueden llamarse chozas en vez de casas, y no guardan formación de plazas ni calles...», una visió molt influïda per l'ambient rural de l'època, i afegeix: «Su clima no es de los mas sanos, tanto por la mala calidad de las aguas potables, cuanto por la

niebla que reina con frecuencia; se padecen por lo común fiebres intermitentes, constipados y reumas», i tot i que remarca que «el terreno es de mala calidad», ens diu que a la vall es fa «centeno, maíz, trigo rubión, patatas y legumbres» i que hi ha «ganado cabrío, caza de jabalíes y otros animales, y pesca de truchas y anguilas. Hay un molino que surte de harinas a los pueblos comarcanos». Efectivament, el molí de Sau, situat a pocs minuts del pont, era antic i molt important a la contrada; molia farina per al bestiar i per fer el pa en un temps en què cada casa pastava. Després es reformà, i la Hidroelèctrica del Ter hi instal·là una petita central elèctrica que fornía de llum el poble i també Vic. Les turbines d'aquesta resclosa se les endugué l'aiguat de l'any 1940, però la central es tornà a fer. Del molí de Sau, el folklorista Joan Amades en recull una llegenda —explicada per Claudi Olivella, de Rupit, l'any 1935— que transcrivim: «Heus aquí que una vegada, de nit, se sentien passes per

Sau. Restes de l'empedrat d'un carrer.
(foto: Anna Borbonet- maig 1990)

tota la casa, i el molí s'engegava tot sol i volta que volta. Quan encenien llum per veure què era, una mà invisible els l'apagava i se sentia un gemec molt profund i llastimós. Espantats els estadants, van explicar el cas al senyor rector, que els va recomanar que preguntessin què volia de la part de Déu, i el que movia la fressa, que devia ésser alguna ànima, els contestaria si estava en treball. Així ho van fer. Feta la pregunta, va contestar una veu d'una persona molt vella i tremolosa que els digué que era l'ànima d'un dels antics moliners que feia molts anys que penava i que no podia entrar al cel perquè no havia pogut pagar un deute que tenia. Demanà que el paguessin i que fessin dir unes misses pel bé de la seva ànima, que així podria viure en repòs. La bona gent del molí van complir la voluntat de l'ànima i mai més no es van sentir passes ni gemecs ni es va engegar el molí tot sol.» Un altre molí fou el molí de la Rovira, massissa construcció situada a la riba esquerra del riu, aigües amunt del poble, vora la confluència amb la riera de Balà amb les aigües de la qual funcionava, amb una turbina que engegaven quan la bassa era plena. Va fer de molí fins cap als anys 10. Va quedar colgat per l'aiguat del 1940, i aleshores s'abandonà.

Cap als anys 50, al poble de Sau hi havia una cinquantena d'habitants, sembla que arribà a tenir un màxim d'onze famílies. A les terres de la vall es conreaven cereals —blat vora el Molí— llegums i patates per al consum, i tenien també terrenys de pastura per als ramats. Boscós d'alzines, pins i rou-

res cobrien els vessants de sota la cinglera, on s'explotava l'alzinar, que hi era predominant. Hi havia colles de carboners, ajudats moltes vegades pels masovers de les cases, que duïen a terme el procés del carboneig de l'alzina, tan complex i interessant, i que ha quedat com un exemple d'un ofici desaparegut que demostra potser com cap altre l'enginy de l'home de muntanya.

Tal com ja assenyalava Madoz, a les aigües del Ter es pescaven truites i anguilles, però també barbs i ba-

aigües avall passant a frec del molí de Sau, i per la riba esquerra, després de creuar el torrent de l'Aiguarent i el riu Pregon, s'enlairava una mica fins a tocar la casa de Sellabona per baixar més endavant a passar el riu pel bonic pont de Querós, de quatre arcades, construït al segle XVI. Querós era un llogaret humil, amb la vella parròquia de Sant Martí i masies esparses; tenien ramats de cabres i una activitat curiosa de la seva gent era la de buidar soques de bruc per fer pipes. El camí continuava per la vora

Parets d'una casa de Sau.
(foto: Anna Borbonet- maig 1990)

gres, i s'hi trobaven crancs i grans musclos d'aigua dolça. Als boscos de Sau es caçava sobretot el senglar, conills i perdius.

La Festa Major de Sau —n'hi havia dues, la gran i la petita, al setembre i al novembre— devia animar la tranquil·la vida del poble i els vells camins, amb la gent que hi acudia dels pobles veïns. Quins eren aquests camins? Bàsicament eren camins de ferradura, com el camí vell de Susqueda, que seguia el Ter

dreta del riu i passava per sota la roca o turó de Mal Sopar, que ara sobresurt com un illot al mig de l'aigua, fins al poble de Susqueda al qual s'accedia per un vell pont situat vora l'aiguabarreig del Ter i la riera de Rupit. Tant Susqueda com Querós van desaparèixer l'any 1968 amb l'acabament del pantà de Susqueda. Existia també un camí carreter de Sau a Susqueda per la riba dreta del riu, camí que després s'eixamplà amb les obres dels

pantans, i que avui és transitable i ofereix uns bells panorames d'aquests racons ara sense vida. Quan l'aigua baixa, el pont de Querós apareix com un testimoni d'aquell antic camí. Els camins de grau de Sau a Taverdet pujaven atrevits i dreturers a guanyar el caire de la cinglera. Podem esmentar el del grau de l'Abeia, que anava a sortir a la casa de la Perereda, el grau de les Gotes, avui recuperat i practicable, com el que s'enfila per la canal del Castell, el camí que passava per la casa de la Sarment i per l'ermita de Santa Cília, avui totalment enrunada, i després per la masia de Sobiranes; de fet, aquest era també el camí de Sau a l'Esquirol. Hi havia, a més, el camí de bast que remuntava el sot de Balà i arribava a Taverdet per Portell. Ara aquests camins i senderons tenen sobretot un innegable interès excursionista; alguns, però, acaben el seu curs sota l'aigua... Ja només ens cal esmentar el camí principal, el que unia Sau amb la Plana i la resta de la comarca d'Osona: el vell camí ral de Vic, per al qual es bastí el famós pont de Sau. La gent de Sau —generalment els homes— anaven, els dissabtes, a mercat a Vic, travessant el pont, i passant pel Bac de Sau i Tavèrnoles, tres hores i mitja a peu. Cap els anys 20 es començà a construir la carretera d'enllaç de Vilanova de Sau amb la Plana. Quan més endavant funcionà el cotxe de línia de Vilanova a Vic, el viatge valia 75 cèntims, i els homes de Sau continuaren anant a mercat a peu, amb els matxos, pel camí vell. Vic era també l'estació de tren

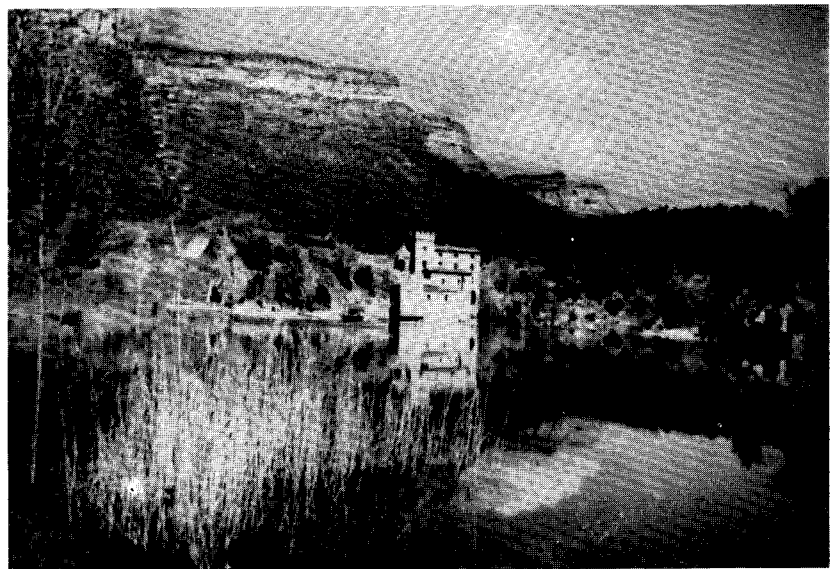

Interior del molí de Sau. De les tres noies que hi havia al molí, la de la foto podria ser la Maria, la gran.
Foto: *Estudi de la Masia, del Centre Excursionista de Catalunya*
Autor: *Francesc Blasi*. Data: 1929

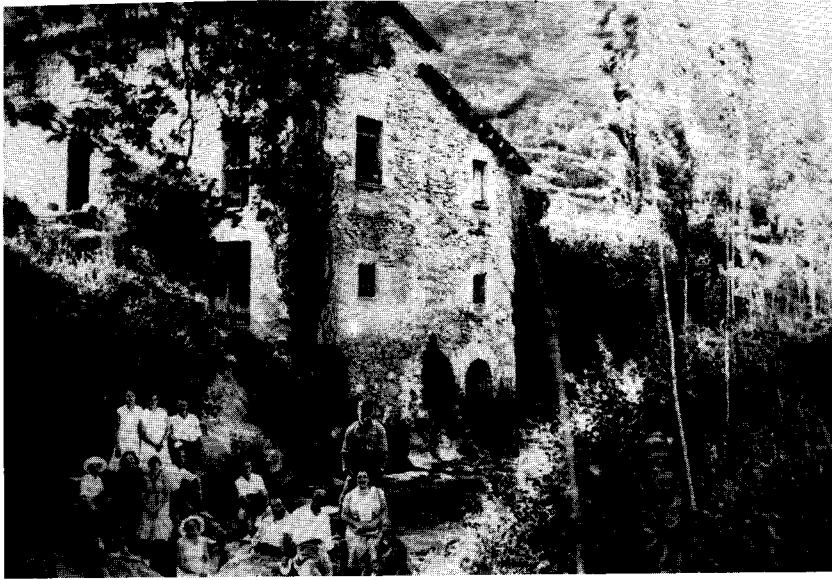
més propera i el lloc on, al principi, recollien el correu.

Però parlem del pont, el protagonista de tantes fotografies antigues de Sau encara viu. El pont de Sau travessava el llit del Ter amb l'airo-sa simetria de les cinc arcades i les quatre pilastres. Fou bastit entre els segles XIV i XV, amb la col·laboració, de

vegades gratuïta, de la gent de la rodalia: Sau, Vilanova, Querós, Susqueda, Taverdet i Sant Joan de Fàbregues. En els últims temps s'hi posà una barana per tal de facilitar el pas dels camions de les obres de la presa. Situat a la part més fonda de la vall, desaparegué per sempre l'any 1963.

El molí de Sau, amb l'aigua encalmada de la resclosa.
Foto: *Estudi de la Masia, del Centre Excursionista de Catalunya*
Autor: *Narcís Ricart*

El molí de la Rovira, vora la riera de Balà,
amb una colla de gent de Barcelona.

*Foto: Estudi de la Masia, del Centre Excursionista
de Catalunya*

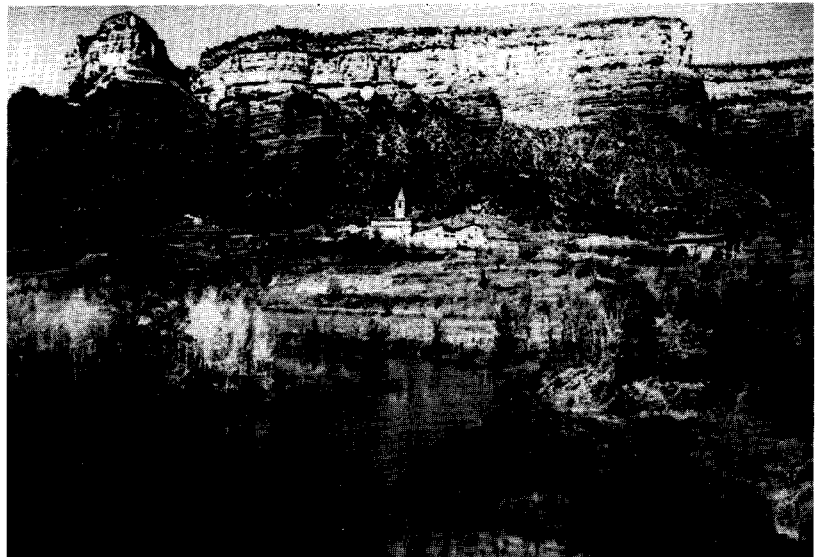
Autor: Joan Cubells

Data: 1931

El Ter, però, no sempre era un riu inofensiu, d'aigües quietes al seu pas per les terres de Sau. Les riuades foren nombroses abans de la construcció del pantà. L'aiguat que ha quedat més en la memòria popular és el que ocorregué el 18 d'octubre de 1940. El cabal del riu arribà a gairebé 2.000 m³ per segon. Torelló, a la Plana, fou una de les poblacions més castigades, amb 36 morts. A Sau, l'aigua inundà els conreus, sobretot els de blat de davant el Molí, del qual, a més, s'emportà el bestiar; malgrat tot, els seus estadants no en varen marxar. No fou així al molí de la Rovira, tal com hem remarcat, i amb aquesta casa, altres de la vall també varen tancar. L'any 1961 el Ter tornà a malmetre els camps de Sau quan el pantà estava en la darrera fase de construcció. A partir del 1962 —fins i tot el mateix any— l'embassament evità noves inundacions, mentre Sau era definitivament cobert per les aigües.

I ara ja, cal que fem referència a aquest pantà que ens ha suggerit aquesta breu evocació. La necessitat de l'embassament es feia sentir d'anys enrere, tot i el que suposava la desaparició de planes de conreu, de tot un poble, de construccions medievals... La guerra civil aturà

el projecte, que finalment es materialitzà l'any 1949, amb l'inici de les obres de la presa, situada a uns dos km. de la població, aigües avall del Ter. Fou construït per la Hidroelèctrica de Catalunya i s'enllestí l'any 1962. Descansa sobre roca granítica, i la central elèctrica està excavada 25 m. per sota del riu, cosa que permet que tingui una potència de 75.000 CV i una producció de 85 milions de quilovats/hora. Fa 17 km. de llargada i té una capacitat de 85 milions de m³ d'aigua. El barratge fa 260 m. Quan s'iniciaren les obres, es construï un poble nou a la vora dreta de l'aigua, on vivien els treballadors de les obres, molts d'ells del mateix Sau o bé de Vilanova. L'aigua va cobrir les cases, els conreus de cereals i patates, els més importants aleshores, i bona part dels boscos. Els van indemnitzar, és clar... La majoria dels habitants van anar a viure a pobles de la Plana de Vic: Manlleu, Vic, Santa Eu-

Sau, sota la cinglera, amb el puig de la Força a l'esquerra. La casa de la dreta és la Riba, i a sobre, el bosc esclarissat, conseqüència del carboneig de l'alzina.

*Foto: Estudi de la Masia, del Centre Excursionista
de Catalunya*

Autor: Narcís Ricart

gènia, Taradell... un entorn ben diferent.

El campanar de Sant Romà és una mica l'indicador del nivell de l'aigua. A nivell popular, es diu que quan l'aigua arriba al badiu de la campana, el pantà està a més de la meitat de la seva capacitat.

Alguns testimonis antics s'han salvat, i romanen oblidats una mica per sobre del nivell de l'aigua, sota la cinglera de Tavertet: són les restes de la «domus» o antiga casa forta de Sant-romà, que després es convertí en mas i que conserva encara carreus d'època romànica, i la «domus» o casa forta del Pi, dalt un serrat, i de la qual encara es pot veure el pis inferior d'una torre rectangular. Els que no hem conegut el poble ni la vall de Sau, ja ens hem acostumat a la superfície blava que emmiralla un paisatge

excepcional, amb la presència dominant del puig de la Força que s'avança als cingles de Tavertet, de gresos rogencs coronats per calcàries blanques. Des d'aquest puig o des del Pla de Dalt de Tavertet, les aigües quietes donen un toc de serenor a l'abrupte paisatge de les Guillerries en la zona de contacte amb el Collsacabra. No sabem res d'aquella vall, no tenim punts de comparació. Només la punta del campanar és el testimoni de l'existència d'un poble.

Anna BORBONET I MACIÀ

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

AMADES, Joan, *Folklore de Catalunya. Rondallística*. Ed. Selecta. Barcelona, 1950.

CAMPS I ARBOIX, J., *El Ter*. Ed. Destino. Barcelona, 1976.

CARDÓS, Agustín, *Guillerries*. Ed. Arimany. Barcelona, 1952.

CASTELLS, J. y J. TERES, *Guillerries*. Velloso editor. Barcelona, 1945.

MADOZ, Pascual, *Diccionario Geográfico-estadístico-histórico de España y de sus posesiones de ultramar*. Ed. Curial. Barcelona, 1985 (facsimil que reproduceix només la part referent a Catalunya).

PLADEVALL, A., *Les Guillerries*, in «Gran geografia comarcal», vol. I. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1982.

NOTA: Agraïm especialment la informació oral de Romà Roquer, fill de Sau, que viu a Tavertet.

